

УДК: 339.9.012.24 (477) (612)
JEL Classifications: O5
doi: 10.31767/nasoa.1-2.2020.07

Т. М. БУЛАХ,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
e-mail: rla799@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-9061-0325
ResearcherID: K-6198-2018;

Л. О. ПЛАХОТНІКОВА,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
e-mail: lara212010@meta.ua,
ORCID: 0000-0002-9965-878X
ResearcherID: B-1544-2019;

А. Г. ТАРАСЕНКО,

старший викладач
кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
pi7ta@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-9890-8591

Управлінські рішення для удосконалення формування і реалізації стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України та Лівії

Проаналізовано стан і тенденції розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з Лівією протягом 2008–2018 рр. Виявлено, що структура експортно-імпортних операцій України та Лівії в основному складається з українського експорту до Лівії, більша частка якого припадає на сільськогосподарські товари. Решту складають перероблена сировина, напівфабрикати, продукція чорної та кольорової металургії, хімічної та нафтохімічної промисловості, машинобудування, текстильної, шкіряно-взуттєвої та харчової промисловості та інші. Виокремлено низку чинників, які гальмують розвиток зовнішньої торгівлі між країнами. Запропоновано управлінські рішення для удосконалення формування і реалізації стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України та Лівії.

Ключові слова: зовнішньоторговельні зв'язки, стратегія, експорт, імпорт, сальдо, співробітництво, товар.

T. BULAKH,

*PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department for Economics and
Management of Foreign Economic Activities;*

L. PLAKHOTNIKOVA,

*PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Department for Economics and
Management of Foreign Economic Activities;*

A. TARASENKO,

*Senior Lecturer,
Department for Economics and
Management of Foreign Economic Activities,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit;*

Management Decisions to Improve Formation and Implementation of the Strategy for the Development of Foreign Economic Relations between Ukraine and Libya

Libya is an important trade partner of Ukraine in North Africa. A priority objective for Ukraine in the cooperation with Libya is to diversify energy supplies, whereas Libya shows interest to imports of Ukrainian goods and science & technology services. Studies of performance and trends in foreign economic relations of Ukraine with Libya are, therefore, supposed to enhance the effectiveness of foreign economic policy decisions.

A statistical analysis for the period of 2008–2018 is made using time series on the foreign trade turnover of goods and services between Ukraine and Libya, bilateral trade in goods, bilateral trade in services, the structure of Ukrainian exports of goods to Libya (2018), and the structure of Ukrainian imports of goods from Libya (2018). The data on the structure of the Ukrainian export and import transactions with Libya show that the Ukrainian exports are dominated by agricultural goods, by far and large food products and crops in particular (more than 80% of the total exports), which can be caused by nature conditions of the African continent. The remaining share of Ukrainian exports consists of processed raw materials, ferrous metals (nearly 15% of the total exports) and non-ferrous metals, products of oil refinery, chemical products, machinery and equipment, textiles, leather, footwear, foods and beverages etc. The trade balance is positive for Ukraine. Factors hampering the expansion of trade between the two countries are identified: lack of a basic strategy for foreign trade with Libya, lack of a clear strategic vision of the trade cooperation with Libya, heavy political and economic pressures by the Russian Federation, low quality of normative documents for support and promotion of foreign economic interests etc. Management solutions are proposed to improve formation and implementation of the strategy for the development of foreign economic relations between Ukraine and Libya.

Keywords: *foreign economic relations, strategy, exports, imports, trade balance, cooperation, commodity.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна є високоінтегрованою в світовий економічний простір та підтримує зовнішньоторговельні зв'язки з понад 200 країнами світу. Лівія є важливим торговельним партнером України в Північній Африці. Основним пріоритетом України в підході до розвитку співпраці з Лівією є політика диверсифікації джерел енергетичної сировини. У свою чергу, Лівія зацікавлена у поставках українських товарів, а також у використанні її науково-технічного потенціалу.

Тому аналіз стану і тенденцій розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з Лівією має важливе значення для прийняття ефективних управлінських рішень і внесення обґрунтованих змін в економічну політику держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зовнішньоторговельних орієнтирів завжди було актуальним, а тому його постійно досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких варто відзначити Р. Вернона, Ч. Джонсона, І. Кірцнера,

П. Кругмана, А. Маршалла, Дж. Міля, Б. Оліна, М. Познера, Р. Солоу, Е. Чемберліна, Г. Хамела, Е. Хекшера, Дж. Хікса, О. Білоруса, Б. Губського, Т. Циганкову, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова, А. Поручника, Ю. Солодковського, А. Кісельова та багатьох інших [3].

Незважаючи на велику кількість досліджень, наразі існує небагато наукових праць, присвячених дослідженням перспектив зовнішньоторговельних зв'язків України з Лівією.

Метою статті є аналіз стану і сучасних тенденцій розвитку зовнішньоторговельних зв'язків України з Лівією, виокремлення проблем і розроблення рекомендацій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні процеси в економіці України, зміна вектора зовнішньоторговельного розвитку призвели до активізації зовнішньоторговельних зв'язків з Лівією.

В довоєнний період (до 2011 р.) між Україною та Лівією відзначалася позитивна динаміка розвитку зовнішньоторговельного співробітництва (табл. 1). Так, у 2010 р. зовнішньоторговельний обіг між країнами становив 205,2 млн дол. і за період 2008–2010 рр. збільшився на 63%. На експертному рівні опрацьовувались питання реалізації взаємовигідних спільних проектів, зокрема з вирощування на орендованих українських землях зернових культур для потреб Лівії, створення на лівійській території регіонального центру з обслуговування літаків АН та двигунів “Мотор-Січ”, будівництва для Лівії торговельного флоту та метрополітену в Тріполі [6].

Лівійський збройний конфлікт 2011 р. та запроваджені проти цієї країни міжнародні санкції призвели до виникнення паузи в українсько-лівійському міждержавному діалозі та скорочення обсягів товарообігу до 109,0 млн дол. (на 88%), унеможливили реалізацію значної кількості багатообіцяючих двосторонніх домовленостей [6].

Таблиця 1

**Динаміка зовнішньоторговельного обігу товарів і послуг
між Україною та Лівією, млн дол.**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний обіг, в т. ч.	130,1	201,5	205,2	109,0	301,3	275,7	220,7	183,7	248,9	208,5	327,8
Експорт	129,3	200,7	204,3	108,3	297,3	274,9	220,2	183,4	248,8	208,2	327,5
Імпорт	0,8	0,8	0,9	0,7	4,0	0,8	0,5	0,3	0,1	0,3	0,3
Сальдо	128,5	199,9	203,4	107,6	293,3	274,1	219,7	183,1	248,7	207,9	327,2

Джерело: [5]

У 2012 р. відзначалися позитивні зрушення в українсько-лівійській торгівлі – її відновлення і навіть зростання. Обсяги двостороннього товарообігу склали 301,3 млн дол., що забезпечило зростання в порівнянні з конфліктним 2011 р. на понад 177%. При цьому обсяги експорту з України до Лівії склали 297,3 млн дол., а імпорту – 4 млн дол.

Ця тенденція в цілому збереглася і в 2013 році, за результатами якого обсяг українсько-лівійського товарообігу склав 275,7 млн дол. за позитивного для України сальдо в 274,1 млн дол.

Існування позитивного для України сальдо торговельного балансу є закономірним з огляду на традиційну структуру двосторонньої торгівлі, в якій переважає український експорт до Лівії – в основному зернові культури (понад 80% загального обсягу експорту) та чорні метали (близько 15%).

Водночас складнощі перехідного періоду, що триває, і нестабільна ситуація в Лівії негативно позначилися на показниках двосторонньої торгівлі. Зокрема, у 2014 році українсько-лівійський товарообіг скоротився до 220,7 млн дол. Таке зниження обсягу українського експорту до Лівії пов'язується, насамперед, з різким падінням рівня видобутку та експорту лівійської нафти, що потягло за собою економічний спад, адже за рахунок нафтової галузі формується понад 94% державного бюджету Лівії. Товарообіг

складався повністю з українського експорту, переважну частку якого традиційно становлять зернові, а також чорні метали [6].

Протягом періоду 2014–2018 рр. обсяг зовнішньоторговельного обігу між країнами мав циклічний характер. Проте, незважаючи на складну політичну ситуацію в Україні та війну у Лівії, торгівля між країнами мала позитивну динаміку. Так, станом на 2018 р. зовнішньоторговельний обіг України з Лівією становив 327,8 млн дол. і збільшився порівняно з 2014 р. в 1,5 раза. Це відбулося завдяки зростанню обсягу українського експорту на 107,3 млн дол. (67%). Позитивне для України сальдо становило 327,2 млн дол.

Згідно з табл. 1, обсяг торгівлі України з Лівією збільшувався в 2009–2012 та 2015–2018 рр. Що стосується експорту, то його обсяг зростав у 2009–2012, 2013 та 2015–2018 рр. Максимального значення експорт з України до Лівії досяг у 2018 р. (327,5 млн дол.), мінімального – у 2008 р. (129,3 млн дол.). Водночас обсяг імпорту з Лівії зростав у 2008–2010, 2012 та 2016–2018 рр. Найбільшим він був у 2012 рр. (4 млн дол.), найменшим – у 2016 р. (0,1 млн дол.) [5].

Значне збільшення експорту в 2012 р. було зумовлене подіями “арабської весни”. Саме в 2012 р. українські компанії активізувалися на ринку Лівії. Із цим чинником пов’язується й скорочення імпорту з Лівії. Через військову агресію РФ та пов’язані з нею процеси в українській економіці обсяг зовнішньої торгівлі з Лівією в 2015 р. значно скоротилися, причому здебільшого через зменшення експорту. Ще одним чинником зменшення експорту стало зниження цін та втрата конкурентоспроможності українських металургів і виробників міндобриб на світовому ринку в 2012–2015 рр., що призвело до різкого зменшення поставок до Лівії [2].

Деяке зниження обсягів українського експорту до Лівії також пов’язується з різким падінням рівня видобутку та експорту лівійської нафти, що потягло за собою економічний спад, адже за рахунок нафтової галузі формується понад 94% державного бюджету Лівії. Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення обсягів торгівлі України з Лівією, проте темпи приросту є невеликими [4].

Експорт товарів з України до Лівії за весь період 2008–2018 рр. мав подібну до загального обороту динаміку і в 2018 р. збільшився в порівнянні з 2008 р. на 161% та становив 352,7 млн дол. (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка двосторонньої торгівлі товарами між Україною та Лівією, млн дол.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт	124,8	195,6	201,7	107,6	296,2	273,8	219,1	182,7	247,8	207,0	325,7
Імпорт	0,05	0,2	0,3	0,2	3,5	0,2	0,1	0,01	–	0,1	0,1
Сальдо	124,7	195,4	201,4	107,4	292,7	273,6	219,0	182,6	247,8	206,9	325,6

Джерело: [5]

Основними статтями товарного експорту України до Лівії у 2018 р. були: сільськогосподарська продукція (здебільшого зернові та соняшникова олія) – 76,2%, чорні метали (здебільшого прокат і напівфабрикати зі сталі) – 5,6%, цукор і кондитерські вироби з цукру – 5,5%, залишки та відходи харчової промисловості – 3,9%, м’ясо та їстівні субпродукти – 2,5%, молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед – 1,5%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 1,5%, палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки – 1,4% [5] (рис. 1).

2019 р. компетентні органи України та Лівії погодили форму міжнародного ветеринарного сертифікату на експорт великої рогатої худоби для забою з України до Лівії. В географічній структурі експорту України Лівія у 2018 р. посідала 39-е місце.

Імпорт товарів до України з Лівії за весь період 2008–2018 рр. збільшився вдвічі та в 2018 р. становив 0,1 млн дол. (табл. 2). Згідно табл. 2, його обсяг зростав у 2009–2012 та 2017–2018 рр. Найбільшим він був у 2012 р. (3,5 млн дол.), найменшим – у 2016 р.

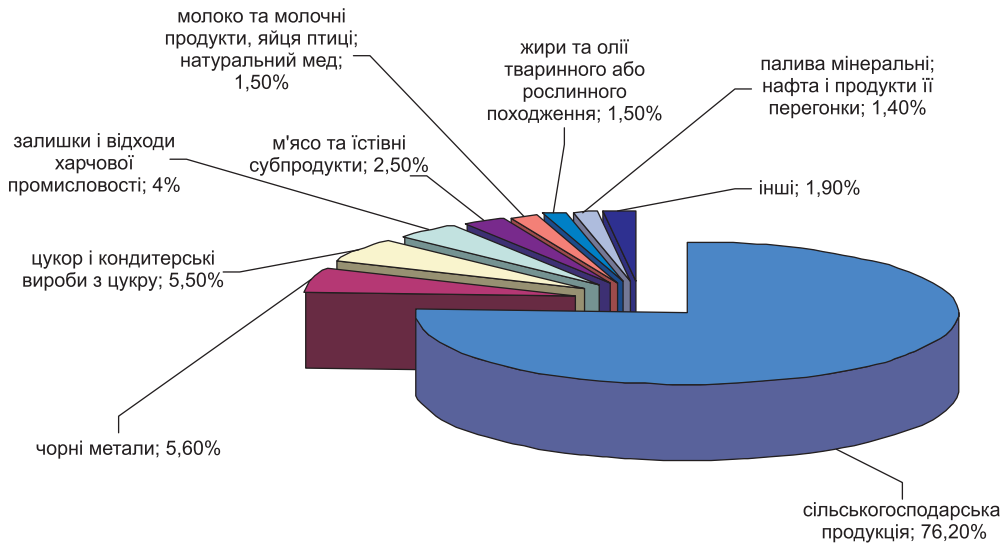

Рис. 1. Структура товарного експорту України до Лівії, 2018 р.

Джерело: [5]

Ключовими товарами імпорту України з Лівії 2018 р. були: літальні апарати – 70,6%, їстівні плоди та горіхи – 17,6%, вироби з каменю, гіпсу, цементу – 6,2%, шкури – 4,4% [5] (рис. 2).

В 2019 р. відбулося розширення імпортованого асортименту з Лівії. В листопаді 2019 р. до України вперше прибула нафта з Лівії. Партію 81282 т доставив танкер Prometheus Energy.

У географічній структурі імпорту України Лівія в 2018 р. посідала 21-е місце.

Експорт послуг з України до Лівії в 2018 р. становив 1804,0 тис. дол. і зменшився порівняно з 2008 р. на 149,4% (табл. 3). Найбільшим цей показник був лише 2009 р. (5149,7 тис. дол.), найменшим – у 2015 р. (703,9 тис. дол.).

Найбільшу частку в структурі експорту послуг з України до Лівії склали транспортні послуги – 28,4% від загального експорту послуг України, та послуги, пов'язані з подорожами – 67,1%.

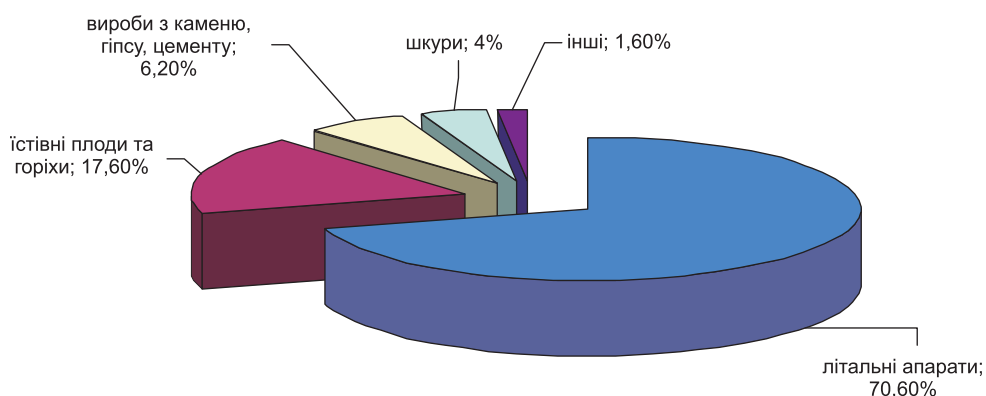

Рис. 2. Структура товарного імпорту до України з Лівії, 2018 р.

Джерело: [5]

Імпорт послуг з Лівії до України в 2018 р. становив 164,6 тис. дол. та зменшилися за аналізований період в 4,9 рази. Найменше значення цього показника спостерігалось тільки в 2016 р. (146,2 тис. дол.).

Дані щодо структури імпорту послуг не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України “Про державну статистику” щодо конфіденційності статистичної інформації.

Сальдо двосторонньої торгівлі послугами за аналізований період було позитивним для України і становило в 2018 р. 1639,4 тис. дол. [7].

Таблиця 3

Динаміка двосторонньої торгівлі послугами між Україною та Лівією, тис. дол.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт	4500,0	5149,7	2654,7	735,5	1051,2	1144,9	1114,2	703,9	973,2	1221,4	1804,0
Імпорт	800,0	599,5	642,6	509,2	487,9	586,2	378,1	329,6	146,2	156,5	164,6
Сальдо	3700,0	4550,2	2012,1	226,3	563,3	558,7	736,1	374,3	827,0	1064,9	1639,4

Джерело: [5]

Результати проведеного аналізу свідчать, що структура експортно-імпортних операцій України та Лівії в основному складається з українського експорту до Лівії, більша частка якого припадає на сільськогосподарські товари, а саме продукти харчування, що зумовлено переважно природними умовами африканського континенту. Решта припадає на перероблену сировину, напівфабрикати, продукцію чорної та кольорової металургії, нафтохімії, хімічної галузі, машинобудування, текстильної, шкіряно-взуттєвої та харчової промисловості та інші [1]. Незважаючи на те, що Лівія є значним експортером палива та продуктів нафтопереробки, вона також виступає імпортером товарів цієї групи.

В цілому торгівля між країнами має позитивну динаміку.

Проте нині в обох країнах існують чинники, що гальмують розвиток їх зовнішньої торгівлі, основними з яких є:

- відсутність в Україні базової стратегії зовнішньої торгівлі з Лівією;
- низький рівень стратегічного бачення торговельного співробітництва з Лівією в уряді України;
- значний вплив РФ на Лівію в політичній та економічній сферах;
- недостатній рівень захисту зовнішньоекономічних інтересів у обох країнах;
- незадовільна якість базових нормативних документів у обох країнах щодо підтримки та просування зовнішньоторговельних інтересів [1].

Висновки і рекомендації. Незважаючи на вищезазначені чинники, перспективність зовнішньоторговельних зв'язків України з Лівією не викликає сумніву. Хоча нині, з огляду на складну суспільно-політичну ситуацію в Лівії, двосторонній діалог в сфері зовнішньоторговельного співробітництва між країнами носить обмежений характер. Сторони виходять із існуючих взаємних інтересів з одночасним урахуванням складної внутрішньої ситуації в Лівії та першочергових потреб цієї країни. У разі нормалізації внутрішньополітичної ситуації в Лівії очікується поетапне відновлення двосторонніх відносин, фундамент яких був закладений в довоєнний період, проти вони потребують удосконалення.

Щоб забезпечити зростання і диверсифікацію торговельних відносин із Лівією, Україні доцільно сконцентрувати увагу на певних напрямках:

- поставки пшениці, кукурудзи, м'яса птиці, свинини, молочної продукції;
- поставки труб. На Лівію припадає близько 2% експорту цієї продукції з України;
- поставки соняшникової олії. Традиційним ринком збуту української соняшникової олії в Африці був Єгипет, але імпорт цієї товарної позиції Єгиптом з України скоротився з 1 млрд дол. в 2012 р. до 127 млн дол. в 2018 р. При цьому Україна поступилася РФ провідним місцем на цьому ринку, скоротивши за вказаний період свою частку на ньому з 49% до 41%. Водночас Лівія нарощує імпорт цієї товарної позиції. Хоча Україна є провідним світовим експортером соняшникової олії, на ринку Лівії вітчизняні виробники практично не представлені [1];

- фармацевтичні товари, які є перспективним сегментом українського експорту до Лівії. Ця країна є великим імпортером ліків, закупівлі яких стрімко зростають: із 4,1 млрд євро в 2011 р. до 6,9 млрд євро в 2018 р.;
- продукція машинобудування, оскільки в Лівії, як і в інших країнах Африки, спостерігається зростання попиту на авіапродукцію, електричні машини та обладнання, сільськогосподарські машини та обладнання, вагони та ін. [3].

Враховуючи вищезгадане, для удосконалення стратегії розвитку українсько-лівійської торговельної співпраці уряду України необхідно прийняти наступні управлінські рішення:

- внести Лівію до списку країн у фокусі, визначених “Експортною стратегією України на 2017–2021 роки”;
- запровадити посади урядового представника з питань торговельних відносин з Лівією;
- створити Координаційну раду з торговельного співробітництва України з Лівією;
- ухвалити Програми торговельного співробітництва України Лівією на період 2020–2030 рр.;
- розробити пропозиції щодо укладання перспективних угод про зони вільної торгівлі з Лівією (на дво- або багатосторонній основі);
- запровадити систему фінансової підтримки українських виробників, які експортують свою продукцію до Лівії;
- підвищити рівень наукового аналізу економічних процесів, що відбуваються в Лівії.

Подальші дослідження будуть пов’язані з окремими проблемами та перспективами зовнішньоекономічного співробітництва України з Лівією.

Список використаних джерел

1. Африканські країни у фокус-групі розвитку торговельно-економічного співробітництва України [Електронний ресурс]. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-10/az_afrika.pdf.
2. Відкрити Африку. Нові ринки для українського експорту [Електронний ресурс]. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/169033>.
3. Гринь В. П., Кондратенко А. І. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами України з країнами Африки у 2009–2018 роках // Приазовський економічний вісник. 2019. Вип. 2(13). С. 21–25.
4. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html.
5. Зовнішня торгівля України / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Стан торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами Африки [Електронний ресурс]. URL: mfa.gov.ua/mediafiles/sites/rei/files/meet_12_15/.
7. Торговельно-економічне співробітництво України та Лівії [Електронний ресурс]. URL: <http://libya.mfa.gov.ua/ukraine-ly/trade>.

References

1. Afrykanski krainy u fokus-hrupi rozvytku torhovelno-ekonomichnoho spivrobitnytstva Ukrainy [African countries in the focus group for the development of trade and economic cooperation]. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-10/az_afrika.pdf. [in Ukrainian].
2. Vidkryty Afryku. Novi rynky dlia ukrainskoho eksportu [Discover Africa. New markets for Ukrainian exports]. Retrieved from <https://tyzhden.ua/Economics/169033>. [in Ukrainian].
3. Hryn V.P., Kondratenko A.I. (2019). Analiz zovnishnoi torhivli tovaramy Ukrainy z krainamy Afryky u 2009–2018 rokakh [Analysis of foreign trade in goods of Ukraine with African countries in 2009–2018]. Pryazovskiyi ekonomichnyi visnyk – Priazovskyi economic Bulletin, 2(13), 21–25 [in Ukrainian].

4. Dynamika heohrafichnoi struktury zovnishnoi torhivli tovaramy [Dynamics of the geographical structure of foreign trade in goods]]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html. [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Zovnishnia torhivlia Ukrainy [The State Statistics Service of Ukraine. Foreign trade of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
6. Stan torhovelno-ekonomichnoho spivrobitnytstva mizh Ukrainoiu ta krainamy Afryky [State of trade and economic cooperation between Ukraine and African countries]. Retrieved from [mfa.gov.ua>mediafiles/sites/rei/files/meet_12_15/](http://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/rei/files/meet_12_15/). [in Ukrainian].
7. Torhovelno-ekonomichne spivrobitnytstvo Ukrainy ta Livii [Trade and economic cooperation between Ukraine and Libya]. Retrieved from <http://libya.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ly/trade>. [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Булах Т. М., Плахотнікова Л. О., Тарасенко А. Г. Управлінські рішення для удосконалення формування і реалізації стратегії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України та Лівії. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб.наук. пр.* 2020. №1-2. С. 65-72. doi: 10.31767/nasoa.1-2.2020.07.